

УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Балюк В.А., здобувач

Полтавська державна аграрна академія

Досліджено стан дієвості соціальних стандартів по забезпеченню соціального захисту населення, їх досконалість та можливість вирішення питань подолання бідності.

The condition of the effectiveness of social standards to ensure social welfare, their excellence and opportunity to address issues of poverty alleviation.

Постановка проблеми. Державні соціальні стандарти повинні сприяти реалізації соціальних прав та державних гарантій громадян країни, визначених Конституцією України, а також визначити пріоритети соціальної політики щодо забезпечення потреб людини в матеріальних благах, послугах та фінансових ресурсах для їх реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми соціального захисту населення по різному вирішуються у рамках тієї чи іншої соціально-економічної формації конкретної країни. Статус України, як соціальної держави офіційно зафіксовано у ст. 7 Конституції України. Перехід України до соціально спрямованої ринкової економіки основний тягар соціального захисту лягає на державу. Видатки на соціальні потреби щорічно зростають, а добробут людей не покращується. Підвищення прожиткового мінімуму та соціальних стандартів – є найактуальніша тема, що активно обговорюється науковцями, роботодавцями та громадськістю. Орієнтир України на Європу включає відповідності національних соціальних стандартів Європейським. Найбільш негативним з позиції європейських стандартів якості життя є показники структури доходів та розподілу витрат населення. Науковці звертають увагу на низьку якість охорони здоров'я, освітніх послуг та інше. Інші науковці звертають увагу на правове забезпечення норм і нормативів, які формують соціальні стандарти.

Значний вклад у справу по вдосконаленню соціальних стандартів, які б забезпечили підвищення якості життя та подолання бідності внесли Е.М. Лібанова, І. Гнибіденко, Н. Баранова, Н. Поляк, Л. Денисова, К. Бондарчук [7] Т. Білокінь, Т. Кір'ян, О. Піщуліна. Активно виконують дослідження М. Папієв, щодо визначення критеріїв удосконалення соціальних стандартів [6], а також В. Токар [9], В. Вітер[10], В. Костюк [8], Л. Черенько.

Постановка завдання. Метою дослідження є виявлення напрямів удосконалення методики визначення прожиткового мінімуму з урахуванням демографічної ситуації в країні та обґрунтування визначення мінімальної заробітної плати, мінімальної пенсії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якість задоволення життєвих потреб людини залежить від системи фінансового забезпечення. Система фінансового забезпечення – це сукупність соціальних та економічних елементів, які відповідають за фінансовий та соціальний стан. Важливо відзначити,

що фінансове забезпечення рівня життя населення визначається не тільки трудовими зусиллями й економічною активністю окремих індивідумів, сімей, трудових колективів, але й ефективністю розвитку економіки, соціального забезпечення і рівнем національного багатства в цілому, ефективністю функціонування фінансової системи, станом соціально-економічних відносин у суспільстві, наявністю або відсутністю соціально орієнтованої законодавчої бази [2, с. 181]. Видатки із бюджету країни на соціальні потреби в Україні щорічно зростають. У 2009 році на соціальні програми у бюджеті було закладено до 30 млрд. грн. Це становить 21% національного ВВП. Але, як свідчить реальна дійсність, всі проблеми соціального захисту не вдалося вирішити.

Наукове обґрунтування потреб на соціальний захист, яке було б пов'язане з реальним життям, врахувало особливості демографічної ситуації, територіального розподілу та економіки країни.

Прожитковий мінімум для непрацездатних, до якого за законом прирівняно мінімальну пенсію в Україні, давно вже “не прожитковий”. Насправді цей прожитковий мінімум вираховується виходячи не з потреб людини, а з рівня доходів населення, щоб такою-то маніпуляцією знижувати відсоток незаможних. Асортимент продуктів, промислових товарів побутового призначення та послуг роками не переглядався. В той же час ринкові ціни зростають дуже високими темпами, що суттєво знижують купівельну спроможність. В зв'язку з цим змінюється структура витрат прожиткового мінімуму.

Чимало експертів причину недостатнього рівня прожиткового мінімуму вбачають у тому, що теперішні його розрахунки здійснюються на застарілій Методиці виходячи з наборів продуктів харчування, мінімальних наборів непродовольчих товарів та послуг, затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 14 квітня 2000 року. Згідно зі статтею 3 Закону України “Про прожитковий мінімум” набори продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг для основних соціальних і демографічних груп населення мають переглядатися не рідше одного разу на п'ять років [3].

Законом України “Про затвердження прожиткового мінімуму на 2005 рік” Кабінет Міністрів України було зобов'язано у двомісячний термін з дня опублікування цього Закону (опублікований 21.01.2005, газета “Голос України”, № 11) переглянути набори продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг для визначення прожиткового мінімуму для основних соціальних і демографічних груп населення відповідно до статті 3 Закону України “Про прожитковий мінімум” [3, С. 36].

Експертна комісія, утворена на паритетній основі представниками соціальних партнерів, на засіданні 14 липня 2005 року схвалила нові набори продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг, на основі яких розраховується прожитковий мінімум. Це рішення було надіслане на затвердження Кабінету Міністрів України, і воно є офіційною підставою для розрахунків прожиткового мінімуму (п. 10 Порядку проведення науково-громадської експертизи набору продуктів харчування, набору непродовольчих товарів і набору послуг для встановлення прожиткового мінімуму, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 1999 року № 1767).

У лютому 2006 року Кабінет Міністрів України відклав затвердження нових наборів продуктів, товарів і послуг для визначення прожиткового мінімуму, доручивши Міністерству економіки разом з Міністерством фінансів України із залученням експертної комісії для проведення науково-громадської експертизи наборів доопрацювати проект постанови, доповнивши його положенням щодо одночасного затвердження Методики визначення прожиткового мінімуму. Ця робота так і не проведена. Дивує також відсутність будь-якої логіки при прийнятті Урядом цього рішення. Спочатку треба затвердити набори продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг, а вже потім вносити відповідні зміни до Методики визначення їх вартісних величин.

Таким чином, набори продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг, що використовуються Кабінетом Міністрів України для визначення величини прожиткового мінімуму на 2006 та послідуєчі роки можна вважати нелегітимними.

Федерація профспілок України наполягала на необхідності внести зміни до методології визначення прожиткового мінімуму [3, с.24]. Для цього, є такі підстави:

1. Реальні зміни в структурі споживання населення країни, і в першу чергу – в структурі споживання бідної частини населення.

Аналіз показує, що в усіх групах населення відмічається тенденція до зниження частки витрат на продукти харчування і збільшення витрат на непродовольчі товари і платні послуги.

Якщо у 2000 році населення у сільській місцевості Полтавської області в цілому на продовольчі товари витрачало 74,0 відсотки всіх сукупних витрат, то в 2007 – 59,1 відсотка, а 2008 році – 60,2 відсотка [4]. У структурі прожиткового мінімуму питома вага витрат на продукти харчування, навпаки, збільшилася (наприклад, для працевдатних осіб з 51,1 до 52,6 відсотка відповідно), що явно не відповідає реальним змінам у структурі витрат населення;

2. Необхідність у забезпеченні умов для наближення методології формування прожиткового мінімуму в Україні до єдиних принципів, визначених, зокрема, в таких міжнародних актах:

- Європейська соціальна хартія, де у ратифікованій Україною статті 30 пункт (а) зазначено: “У рамках загального та скоординованого підходу вживати заходів для надання особам, що живуть або можуть жити в ситуації соціального відчуження або убогості, а також членам їхніх сімей ефективного доступу, зокрема, до роботи, житла, професійної підготовки, освіти, культури і соціальної та медичної допомоги”;

- Конвенція МОП 117 про основні цілі та норми соціальної політики, де в пункті 2 статті 5 зазначено: “При визначенні прожиткового мінімуму беруться до уваги такі основні потреби сімей працівників, як продукти харчування та їхня калорійність, житло, одяг, медичне обслуговування та освіта”;

- Загальна декларація прав людини (прийнята на Генеральній Асамблеї ООН 10 грудня 1948 року), де у пункті 1 статті 25 зазначено: “Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний

догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї";

- необхідність приведення принципів формування наборів продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг, на основі яких розраховується прожитковий мінімум, у повну відповідність з вимогами статті 3 Закону України "Про прожитковий мінімум" [3, с.36].

Виходячи з викладеного вище, пропонується запровадити розширений перелік витрат, які враховуються при визначенні вартості набору послуг, включивши до нього такі позиції, як:

- витрати на будівництво чи купівлю житла або одержання його у найм, оренду;

- витрати на платні послуги освіти;

- витрати на оздоровлення;

- витрати на утримання дітей у дошкільних навчальних закладах;

- витрати на платні медичні послуги.

Конкретні пропозиції щодо застосування норм споживання зазначених вище товарів та послуг з їх обґрунтуванням напрацьовані автором.

Прожитковий мінімум є нормою, яка використовується для обмеження або визначення соціальних гарантій, виплат та пільг по соціальному захисту.

Таким чином, для подальшого вдосконалення методології визначення прожиткового мінімуму потрібно:

1. Внести зміни до методики визначення прожиткового мінімуму задля забезпечення максимальної відповідності цього стандарту реальній вартості наборів продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг, зокрема:

- переглянути структуру витрат для обрахунку прожиткового мінімуму для всіх категорій населення з урахуванням сьогоденних умов їх проживання;

- змінити відповідно до фактичних витрат населення співвідношення продовольчих та непродовольчих товарів, а також послуг, взявши до уваги реальні показники цих витрат і врахувавши потреби нормального відтворення людини та значне поширення платності життєво необхідних послуг;

- переглянути набір товарів та послуг у бік їх відповідності реальним сучасним умовам, життєвим потребам людини та медичним стандартам;

- розробити методику врахування регіональних відмінностей при формуванні регіонального прожиткового мінімуму в оновленій редакції відповідно часу, цін та реальної ситуації життя.

2. Прискорити прийняття в оновленій редакції, відповідно часу, цін та реальної ситуації життя постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження наборів продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг для основних соціальних і демографічних груп", після чого внести відповідні зміни до діючої Методики визначення прожиткового мінімуму, затвердженої спільним наказом Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства економіки України та Державного комітету статистики України.

3. Припинити практику вилучення із структури прожиткового мінімуму з розрахунку на працездатну особу суми податку з доходів фізичних осіб, що

штучно занижує величину прожиткового мінімуму в розрахунку на працездатну особу, а також величину прожиткового мінімуму в середньому на одну особу.

4. Згідно із змінами до Закону України “Про прожитковий мінімум” від 12.02.2008 р. стосовно оприлюднення розрахунків фактичного розміру прожиткового мінімуму та відповідно до Закону України “Про інформацію” забезпечити інформаційну прозорість моніторингу фактичного розміру прожиткового мінімуму шляхом широкого оприлюднення щомісячних результатів розрахунків такого розміру та забезпечення можливості його коригування залежно від показників рівня життя в Україні.

Світова практика пропонує різні варіанти визначення прожиткового мінімуму. Узагальнення міжнародного досвіду розрахунку прожиткового мінімуму наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

**Узагальнення методик розрахунку прожиткового мінімуму
за міжнародним досвідом ***

Методи розрахунку	Суть методики	Можливість використання методики
1. Статистичний	Розрахунок прожиткового мінімуму на рівні доходів, які мають 10-20% найменш заможних громадян держави	Держави з досить високим рівнем доходів громадян
2. Суб’єктивний або соціологічний	Розрахунок проводиться за даними соціологічних опитувань населення про необхідний мінімальний дохід. Він скоріше всього є консультативним, адже його результати не можуть бути підкріплені економічними можливостями	У будь-якій державі
3. Ресурсний	Розрахунок проводиться з урахуванням можливостей економіки	У розвинутих країнах із стабільною економікою
4. Комбінований	Поєднання декількох методів: а) вартість харчування – за нормами; б) житлово-комунальні послуги – за фактом;	У будь-якій державі
5. Нормативний	Розрахунок вартісної величини прожиткового мінімуму через мінімальний споживчий кошик	У будь-якій державі. Активно використовує Росія, США.

** Узагальнено автором*

Серед країн, які використовують нормативний метод при визначенні мінімальних потреб людини (життєвого мінімуму), найбільший інтерес становить досвід США та Росії. Такий вибір зумовлений двома причинами:

По-перше, на прикладі цих країн можна ознайомитися з двома найбільш типовими способами використання “кошикового” підходу.

По-друге, ці країни мають істотні відмінності в рівнях соціально-економічного розвитку та стандартах життя, що дає змогу оцінити застосування мінімальних стандартів у різних умовах.

У Сполучених Штатах мінімальний життєвий стандарт виступає як межа бідності, на основі якого визначається адекватність рівня доходу. Цей стандарт щорічно визначається Бюро перепису США на базі різних показників для домогосподарств з різною кількістю дорослих осіб та дітей. Крім домогосподарств, що складаються виключно з непрацездатних осіб (одинаків та сімей з непрацездатних) він розраховується для таких типів сімей з дітьми:

- з двома батьками, один з яких працює;
- з двома батьками, з яких жоден не працює;
- неповна сім'я з одним непрацюючим (батьком чи матір'ю).

Базою для розрахунку межі бідності виступають затрати на харчування, оскільки заздалегідь передбачається, що вони становлять одну третину сімейного бюджету.

Висновки. Соціальні стандарти встановлюються і гарантуються державою. До цього зобов'язує Конституція України. Зокрема у ст. 48 Конституції України зазначено: “Кожен має право на життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло” [1].

На майбутнє Україна для себе визначила європейський вибір. Отже, європейська інтеграція яка є стратегічним пріоритетом внутрішньої та зовнішньої політики України, передбачає розбудову держави за сучасними стандартами. А це в свою чергу зумовлює необхідність приведення норм і нормативів соціального забезпечення українського законодавства до стандартів, які визначені в Конвенціях МОП, Європейській соціальній хартії, Європейському Кодексі соціального забезпечення. Саме це забезпечить Україні відхід від соціальних мінімумів і наблизить до цивілізованих соціальних стандартів. Маємо надію, що вони забезпечать гідний рівень життя всього населення країни та окремих соціально-демографічних груп.

Досвід європейських країн по соціальному забезпеченню, що ґрунтується на соціальних стандартах, що в основу розрахунку покладено попередній заробіток типового одержувача допомоги. Розміри таких допомог співвідносяться із заробітками кваліфікованого і не кваліфікованого працівника. Соціальні стандарти України орієнтовані на прожитковий мінімум, а до нього прив'язані всі допомоги. Тобто вони також орієнтовані на мінімум.

Доцільно в українському законодавстві переглянути визначення понять “соціальні стандарти”, “прожитковий мінімум”, оскільки вони не відповідають їх сутності. Доопрацювання нині діючого законодавства забезпечить їх відповідність стандартам Європейського Кодексу соціального забезпечення.

Література:

1. Конституція України. Закон України від 28 червня 1996р. – К.: Преса України, 1997. – 80с.
2. Гордей О.Д. Особливості функціонування системи фінансового забезпечення рівня життя населення. /О.Д.Гордей // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011 – № 2 (117) – С. 181 – 185.
3. Прожитковий мінімум (методика розрахунку та напрями вдосконалення) [Бібліотечка голови профспілкового комітету №1. 2009].-К.: «Профінфорум» ФПУ. 2009.-48с.
4. Статистичний щорічник Полтавської області за 2006 рік [За редакцією Т.Л.Бугайченко]. – Полтава. – 414с.

5. Закон України. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії // Урядовий кур'єр. – 2000. - 7 листопада.-с.10.
6. Папієв М. Світовий досвід застосування соціальних стандартів./М. Папієв// Економіка України: - 2004. -№ 1 – С. 4-8.
7. Бондарчук К. П. Прожитковий мінімум як критерій встановлення соціальних стандартів /К. П. Бондарчук// Формування ринкових відносин в Україні. – 2009 - № 4 (95) – С.174-179.
8. Костюк В. Мінімальна зарплата – ключова соціально-трудова гарантія / В. Костюк// Праця і зарплата. – 2009 - № 10 (638) – С.4-5.
9. Токар В. В. Мінімальна заробітна плата в контексті демографічної кризи в Україні /В. В. Токар// Формування ринкових відносин в Україні. -2011 - № 6 (121) –С. 220-224.
10. Вітер В. І. Взаємозв'язок подолання бідності та соціально-економічного розвитку держави /В. І. Вітер// Формування ринкових відносин в Україні. -2011. - № 6 (121) – С. 211-220.

УДК: 339.13:633.196(477)

ФОРМУВАННЯ РИНКУ СОЇ ТА ПРОДУКЦІЇ ЇЇ ПЕРЕРОБКИ В УКРАЇНІ

Білоусов О.М., д.е.н., доцент

Міжнародний університет бізнесу і права

У статті досліджувалось теоретичне і практичне формування ринку сої та її переробки в Україні.

In the article was studied the theoretical and practical formation of soybean and its processing market in Ukraine.

Постановка проблеми. У будь-якій країні, незалежно від рівня розвитку її економічного потенціалу, продовольче забезпечення населення є однією з найважливіших соціально-економічних проблем. В Україні питання гарантування продовольчої безпеки країни знаходяться на стадії становлення.

В умовах значного зниження рівня платоспроможного попиту населення в Україні все більше загострюється проблема дефіциту білка в харчуванні людей. Так, у 2004 р. порівняно із 1990 р. обсяги споживання населенням м'яса та м'ясопродуктів скоротилися в середньому на 43,5%; молока і молочних продуктів - на 39,5; яєць -на 19,1; риби та рибних продуктів - на 29,7%, тобто тих продуктів, що містять повноцінний білок тваринного походження. У свою чергу, поліпшення якості білкового харчування за рахунок продуктів тваринництва потребує докорінної перебудови кормової бази, тобто збагачення раціонів худоби і птиці не тільки протеїном, а й усіма незамінними амінокислотами, вітамінами та мінеральними речовинами.

За таких обставин необхідність дослідження шляхів формування ринку сої та продуктів її переробки набувають для України все більшої актуальності при розв'язанні проблеми дефіциту рослинного та тваринного білка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням формування й розвитку продуктових ринків присвячені роботи таких учених-економістів: В.Г. Андрійчука, В.І. Богачова, В.І. Бойка, П.І. Гайдучького, Б.В. Губського,